

Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

Українська Академія Наук

Тілея
Науковий вісник

Збірник наукових праць

- Історичні науки
- Філософські науки
- Політичні науки

Випуск 62 (№ 7)

Київ – 2012

УДК 930.22.477

Гай–Нижник П.П.

З'їзд хліборобів 29 квітня 1918 р.: представницька складова гетьманського перевороту

Висвітлюються події, що відбувалися 29 квітня 1918 р. на З'їзді хліборобів у Києві, на якому гетьманом України було обрано П. Скоропадського і що став представницькою складовою легітимізації нової влади.

Ключові слова: Скоропадський, З'їзді хліборобів, Союз земельних власників, Українська Держава, гетьман України, 1918, Гетьманат, УДХП, державний переворот

29 квітня 1918 р. Центральна Рада ухвалила Конституцію УНР, а об одинадцятій годині того ж дня у приміщенні цирку «Гіппо–палас» (цирк Крутикова) у Києві (тепер – це на вул. архітектора Городецького, 5 поруч із нинішнім Майданом Незалежності) відкрився Всеукраїнський З'їзд хліборобів, скликаний Спілкою землевласників та українськими хліборобами–демократами. На з'їзді прибуло близько 8 тис. чоловік (найбільше в історії народного волевиявлення України від часів Б. Хмельницького), переважно селян, з яких уповноважених представників було 6 тис. 432 делегати. Як зазначалося в телеграмі з Києва на ім'я міського комісара м. Миколаєва делегати з'їзду представляли інтереси 7–8 мільйонів селян–землевласників з 9 губерній України [1].

За задумом заколотників З'їзд мав стати громадською опорою перевороту, послужити підтвердженням легітимності, виборності нової влади перед широкими народними масами країни. Ще до офіційного відкриття з'їзду делегати жваво обговорювали діяльність організаційного комітету на чолі з М.Коваленком, критикували Центральну Раду, її земельний закон та земельні комітети, а також пошепки казали, що новим гетьманом слід обрати П.Скоропадського. Зібрання було легальним, його дозволив уряд УНР, що правда не без тиску з боку німецького окупаційного командування, проте діячі Центральної Ради не очікували, що саме тут відбудеться один із показових актів перевороту, чутки про який, слід зазначити, вже ширилися столицею.

З'їзд привітальною промовою відкрив голова ініціативної групи селянин з Полтавщини М. Коваленко. Він також запропонував обрати головою зібрання М. Вороновича та призначити президію, до якої було обрано самого М. Коваленка та по два представника від кожної губернії [2]. На з'їзді виступили із доповідями І. Дусан, Рейхерт та Кістяковський (від президії), а також представники з місць: Ніколаєнко (Полтавська губ.), Кучма (Херсонська губ.), Прокопенко (Чернігівська губ.), Шохотька (Полтавська губ.), Сумцов (Харківська губ.), Кузмін (Курська губ.) та Коваленко (Кременчуцький повіт). Більшість ораторів пропонували передати владу одній особі. Усі доповідачі критикували політику Центральної Ради та її уряду, а найбільше земельний закон УНР, «котрий вніс на селі стільки руїни та анархії» [1]. Головною тезою виступів цих представників середніх і великих землевласників була вимога: «Влада має бути твердою та сильною, всі розпорядження уряду повинні відповідати інтересам народу[,] бо в іншому випадкові народ буде незадоволений[.] Проте все слід робити для народу і коли він бачитиме[,] що уряд все робитиме [в] його інтересах[,] він залюбки віддасть усі свої сили на благо держави» [1].

Несподівано для багатьох делегатів тут же було запропоновано обрати гетьмана України. Після того, як З'їзд прийняв цю пропозицію розпочалося балотування. Кандидатами були генерал П. Скоропадський, лікар і член партії соціалістів–самостійників І. Луценко та наказний отаман Вільного Козацтва І. Полтавець–Остриця [3, арк. 78].

Член Союзу земельних власників, учасник та один з організаторів З'їзду хліборобів граф Д. Гейден розповідав Н. Королю, що, він, не бажаючи обрання П.Скоропадського «зараз же підкликав до себе Бонцького і Липинського і шепнув їм, щоб вони виставили

кандидатуру Б. І. Ханенка (нащадок гетьмана Михайла Ханенка)» [4]. Кандидатуру Ханенка підтримали всі «ліберальні» члени Союзу землевласників, проте більшість вважала, щоб гетьман обов'язково був військовиком, як того вимагала українська традиція. На цьому особливо настоювали такі консерватори як проводирі дворянства: Брацлавського повіту Балашов, Гайсинського повіту – Севастьянов, Єлізаветградського повіту Варун–Секрет (Варун–Секретов) та багато інших. Тоді Д. Гейден виставив кандидатуру іншого військовика – Дуніна–Борковського, але для більшості присутніх на з'їзді він був занадто лівим і його кандидатуру не підтримали [4].

Зауважу також, що з огляду на те, що І. Полтавець–Остриця був членом Української народної громади (УНГ), очолюваної П. Скоропадським та підлеглим генерала–отамана у Вільному Козацтві, цілком логічним є припущення, що Полтавець виконував на цьому обранні роллю його ж технічного кандидата, в якості пістраховки від несподіваних підсумків голосування на користь І. Луценка.

Це свідчить про серйозне й небезпідставне остереження прибічників П. Скоропадського конкуренції з боку І. Луценка. Підтверджує таку мою думку й те, що відбулося на З'їзді далі. Під час перерви в роботі зібрання, П. Скоропадського викликали негайно прибути на З'їзд й даги дочасний старт перевороту. Колишній член Центральної Ради П. Христюк наводить відомості, що П. Скоропадський прибув на з'їзд у супроводі 500 озброєних офіцерів [5], що звичайно ж було явною перестраховкою на випадок несподіваних ситуацій. Насправді ж, до складу УНГ у Києві входило близько 300–400 членів та прихильників (старшини і вожи Першого Українського корпусу, старшини Школи прапорщиків та козаки Вільного козацтва, окремі цивільні діячі, окремі члени Союзу землевласників) і твердження, що УНГ мала у столиці потужний і чисельний склад не відповідає дійсності. На час же перевороту організація П. Скоропадського для охорони делегатів З'їзду хліборобів задіяла лише 15 офіцерів, а на Софійському майдані, де відбувався молебень за нового гетьмана їхня чисельність збільшилася лише до 22 старшин [З.арк.80]. Відомості ж П. Христюка про те, що о другій годині дня на з'їзд прибуло 500 гетьманців–офіцерів [5], є надто перебільшеними й неправдоподібними.

Генерал П. Скоропадський, за його спогадами, дізнавшись про сприятливий перебіг подій на з'їзді, перед від'їздом віддав сформованому напередодні Українською народною громадою т.зв. Охотницькому (добровольчому) полку наказ негайно розпочати захоплення головних державних установ в столиці, хоча й попередньо здійснити такі заходи планувалося наступного дня (30 квітня). А втім, здавалося б, якщо усе йде за планом, навіщо робити поспішні корегування? Світло на це питання дещо приливає наступний показовий епізод.

Після ж того, як представник Полтавщини Юрченко заявив, що влада має бути диктаторською, а отже й об'єднана в одній особі, серед зали пролунали вигуки: «Гетьмана! Гетьмана!», «Гетьмана Скоропадського!». Особою, що перша вигукнула ім'я Скоропадського був хлібороб–демократ і його колишній співслуживець Шмет, якого гаряче підтримали селяни (колишні вояки) Полтавщини та Чернігівщини. Після цього було оголошено перерву. Під час перерви, близько третьої години дня на з'їзді у супроводі двох ад'ютантів приїхав П. Скоропадський і попрямував у бічну ложу. В цей час ще до завершення підрахунку голосів та оголошення підсумків голосування делегатам, група осіб з оточення П. Скоропадського загукала: «Хай живе гетьман України Скоропадський!». Цей крик підхопили інші. Поспіх й небажання прибічників генерала дочекатися оголошення підсумків голосування можна пояснити тим, що згодом ширилися чутки про те, що лікар І. Луценко отримав на 20 голосів більше за П. Скоропадського, а відтак слід було випередити оприлюднення підрахунку [З.арк.78–79]. Додам також й спостереження, що після З'їзду спілкування І. Луценка та П. Скоропадського припинилося, їхні шляхи розійшлися назавжди, а партія соціалістів–самостійників перейшла в опозицію до гетьманського режиму.

Отже, по перерві, коли П. Скоропадський з'явився у бічній ложі приміщення, в якому відбувався З'їзд, М. Коваленко, коротко резюмуючи волю з'їзду, звернувся до присутніх, вигукнувши: «Яка влада нам потрібна!» [2]. Після закликів до генерала П. Скоропадського «врятувати країну від хаосу і беззаконня», – зала одноголосно вигукнула: «Хай живе Гетьман!» [6] і потонула в овацях [1]. Усі закричали: «Гетьмана!», а потім, повернувшись у бік ложі П. Скоропадського почали вигукувати «Гетьман

Скоропадський», що тривалий час супроводжувалося маханнями шапками та хустками. На це П. Скоропадський встав і почав кланятися делегатам з'їзду, які одразу ж закукали: «На трибуну!», після чого президія пішла запрошувати його до виступу [2]. Увійшовши до зали П. Скоропадський звернувся до зібрання з промовою: «Панове[,] дякую Вам за те[,] що Ви мені передаєте цю владу[.] Не для своєї користі беру я на себе тяготи тимчасової влади[,] одначе Ви самі добре знаєте[,] що анархія всюди почала панувати і що тільки на Вас[,] хлібороби[,] і на здоровомислячі верстви ми будемо спиратися[.] Прошу Бога[,] щоб Він дав нам силу та міцність врятувати Україну» [1, арк. 1–2]. Після цього, заведені до краю хлібороби, підійняли на руки новообраного гетьмана і по залі полинуло голосне «Слава!» [1, арк.2].

Як тільки натовп вгамувався Шемет виступив із зверненням¹ до П. Скоропадського, яке в перерві між засіданнями з'їзду написали Д. Гейден та В. Липинський. Від імені з'їзду новообраного гетьмана привітав граф Д. Гейден [4]. Учасники з'їзду одногосно ухвалили й подали йому резолюцію з низкою вимог щодо подальшого розвитку країни в земельному питанні, економічних принципів державної політики та виборчого законодавства, підготовлену ініціативною групою й зачитану присутнім І. Дуссаном [2].

Хотілося б звернути увагу в цьому контексті не стільки на антихаосну (вважай – антирадівську) риторичку П. Скоропадського, що була у тих стінах очікуваною і логічною, скільки на окремі інші нюанси його коротенької промови. Перш за все генерал одразу ж подякував присутнім за «передачу» йому владу, не вдаючись при цьому до таких «сентиментів», як таємне голосування та інших належних при цьому процедур тощо. Крім того, такою заявою він підняв статус зібрання (а отже й кожного з присутніх) до рівня вершителей долі Батьківщини та її рятівників. Слова «не для своєї користі», «тяготи» та «тимчасової» щодо влади, мали показати делегатам з'їзду на відсутність у нього не лише особистих амбіцій й готовність з легкістю відмовитись від такого тягаря та ще й за умов безладу та руїни, проте й на певною мірою самопожертву. Класичний прийом, який спонукає присутніх ще більш наполягати на своїй пропозиції і, таким чином, дає свого роду «індульгенцію» диктаторові від закидів в узурпації влади. Важливим психологічним кроком в промові було також те, що П. Скоропадський, говорячи про майбутню владу, не ототожнював її (принаймні перед делегатами з'їзду) із власною персоною; він постійно наголошував: «Ви мені передаєте цю владу», «тільки на Вас, ХЛІБОРОБИ, і на здоровомислячі верстви будемо МИ спиратися», «щоб Він [Бог] дав НАМ силу та міцність врятувати Україну». Таким чином учасники проголошення його гетьманом мали відчутти свою власну дотичність до влади як у ту мить, так і в перспективі, а отже ще раз (до того ж у запалі усвідомлення творців історії) переконались у вірності свого вибору: як щодо потреби країни у диктатурі, так і щодо вибору кандидата на нею – гетьманського нащадка, отамана Вільного Козацтва, бойового генерала і людини, яка є однією з них – Павла Скоропадського. У такій справі, як державний переворот, дрібниць не буває і його організатори, як видно, це чітко усвідомлювали.

Думаю, акція була ретельно зрежисована прибічниками генерала, які вміло використали загальне незадоволення присутніх політикою Центральної Ради й так званий «ефект юрби», що врешті й призвело до овацій та загального екстазу серед присутніх на з'їзді, більшість з яких, вочевидь, навіть не підозрювала не лише про позалаштункові приготування до цієї події, а й про подальший сценарій безпосереднього втілення їхнього пориву в життя.

Сьогодні достеменно відомо, що урядовці УНР знали не лише про підготовку перевороту, але й точну дату його здійснення. Якими ж, власне, силами (виключаючи роззброєних Синьожупанників) могла скористатися Центральна Рада в Києві для свого захисту? Отже в розпорядженні уряду УНР були: Школа старшин (1200 чол.), Січові

¹ Д. Гейден і В. Липинський написали звернення до П. Скоропадського російською мовою, яку В. Липинський одразу переклав на українську. Після цього, як згадував сам Д. Гейден, «закликали Шемета. Липинський кілька разів наголос прочитав це звернення, майстерно деклямуючи. Після того заставив Шемета в нашій присутності голосно його прочитати та вивчити на пам'ять, а Липинський кожний раз поправляв при читанні Шеметом наголоси та у відповідних місцях інтонацію. Після перерви, як тільки розпочалося засідання, Шемет і виступив зі своїм зверненням до Скоропадського, після обрання» [4].

Стрільці (близько 3000 чол. з кулеметними командами та гарматною батареєю), козаків з числа колишніх військовополонених (600 чол.), Школа підстаршин (близько 300 чол.). Загалом – понад 5 тисяч вояків, не враховуючи Вільних Козаків з числа мешканців столиці, яких також вже драгувало зверхнє поводження німців [7, арк. 117 зв.]. То були сили, незадоволені німцями, але потрібні були також і сили, що були задоволені Центральною Радою і які б не перейшли на бік заколотників Скоропадського. Столичному Вільному Козацтву віри йняти не можна було, позаяк воно постійно виявляло незадоволення діяльністю влади УНР взагалі і, зокрема, військового міністра [7, арк. 77]. Інші підрозділи також відверто не виявили наміру вступитися за Центральну Раду.

Що ж до Січових Стрільців, то вони до надвечір'я не були заблоковані німцями у касарнях, проте були абсолютно дезорієнтовані державним керівництвом УНР. Як згадував Є. Коновалець, Стрільська рада ще за два тижні до перевороту дізналася про плани повалити Центральну Раду і доповіла про це членам Центральної Ради есерам І. Лизанівському, М. Чечелю та М. Шрагу, проте Стрільці так і не отримали будь-яких вказівок з цього приводу. За кілька днів, стурбований бездіяльністю політичного і військового керівництва країни, Є. Коновалець особисто розповів про майбутній переворот М. Грушевському, але той відповів, що «нічого лякатися, що він сам навідувався у німецькому Командуванні й говорив з представником німецького Командування полк. Штольценбергом та що він має певні відомості, що Центральній Раді рішуче нічого не грозить» [8, с. 267].

28 квітня, в день, коли німецький загін вчиняв арешти урядовців в Центральній Раді, Стрільці повідомили заступника військового міністра УНР О. Грекова, що на Липках на швидку організуються відділи старшин–гетьманців, а в будинку Любинського розташована штаб–квартира П. Скоропадського, О. Греков, на пропозицію Є. Коновальця обзброїти їх, не дав дозволу на виступ «й казав лише спитати німецьке Oberkommando, як воно ставиться до цього перевороту» [8, с. 268]. Така позиція вищого керівництва держави повністю дезорієтувало стрілецьтво.

Яскравим свідченням цьому є, власне, сам день перевороту. Коли 29 квітня 1918 р., сотня СС Ф. Черника, озброєна 12 кулеметами, переходила Софійський майдан в напрямку будівлі Центральної Ради для посилення її охорони, там по закінченні 3го з'їзду хліборобів саме відбувався молебень на честь помозання П. Скоропадського на гетьмана. Стрільці виконуючи наказ нікого не чіпати пройшли повз дійство, не перешкоджаючи очевидній спробі зміни влади. «Це був останній момент, в якому можна було раптовим енергійним виступом завернути біг подій, бо Німці не були би встигли прийти на поміч Скоропадському та його однодумцям», з розпачем згадував Є. Коновалець, додаючи, що «прогаяння того моменту є також виною вищої української команди м. Києва, уряду й президії Центральної Ради, яких гетьманський переворот так налякав і збентежив, що вони не були в силі дати нам [Січовим Стрільцям – П.Г.–Н.] якихось ширших директив» [8, с. 268–269].

Між тим, гетьманці не мали б змоги чинити суттєвий опір. Як зазначав начальник Штабу П. Скоропадського Б. Стеллецький, «війська Уряду [Центральної Ради – П.Г.–Н.], на які він міг розраховувати, склалися з кількох сотен січовиків, але ж й цього достатньо, позаяк у Скоропадського рівно нікого не було, якщо не рахували кількох десятків офіцерів, котрі погодилися його підтримати, проте яких на час обрання спершу прибуло 15, а згодом виявилось усього 22 чоловіка» [3, арк. 80]. Німці вдалися до певних дій лише з часом, коли, під приводом недопущення народних безладів в місцині розташування їхнього вищого командування, вони заблокували Січових стрільців у касарнях, а їхні окремі групи, що опинилися на вулиці, затримували й роззброювали.

Тим часом підрозділи гетьманців заходилися перебирати під контроль адміністративні та урядові установи й арештовувати членів уряду, хоч більшість з них вже встигли переховатися.

Безпосередньою акцією захоплення державних і адміністративних установ Києва командував генерал В. Дашкевич–Горбачький, а окремими боївками (бойовими відділами) полковники Сахо–Устимович, Глинський, Каракуца, підполковник Бенецький, капітан Богданович та інші офіцери. Крім окремих відділів переважно з офіцерів було сформовано т.зв. Охотницький полк. До всіх українських частин було надіслано агітаторів. До вечора 29 квітня було захоплено більшу частину установ, однак найважливіші

ще залишалися непідконтрольними заколотникам. Після засідання Центральної Ради загін гетьманців захопив під контроль її будинок – приміщення Педагогічного музею. Не обійшлося й без втрат. Охоронці будинку Центральної Ради – Січові стрільці – вбили трьох старшин–заколотників. Надалі ж переворот тривав без жертв. Німецькі війська при цьому зберігали нейтралітет, але, як справедливо зазначав П. Скоропадський, «очевидно готові були вмішатися, коли б на вулицях виникли більші розрухи». До другої години ночі з 29 на 30 квітня було захоплено елітарний район в Липках, Військове міністерство і Міністерство внутрішніх справ УНР, а також Державний банк, варту якого було арештовано загоном полковника О. Сахна–Устимовича. Тоді ж на бік заколотників перейшли начальник штабу Центральної Ради полковник О. Сливинський та Кінний відділ на чолі з полковником М. Аркасом. Надалі було захоплено будинок генерал–губернаторів Києва і імператорський Маріїнинський палац [9].

Отже, чи відбувся факт державного військового перевороту? Безперечно. Втім, звернемося до наукового визначення цього чину. Юридична енциклопедія, видана Інститутом державного права ім. Корсецького НАН України, подає чітке визначення ознак такого акту [10, с. 463–464]. А саме: державний військовий переворот – це збройний виступ військовослужбовців проти законної влади, уряду. Розрізняють стихійний, неорганізований виступ групи військовослужбовців (бунт) та організований (головним чином офіцерських груп), спрямований на встановлення військової диктатури (путч). Повалення цивільного режиму за допомогою військової сили здійснюється з метою встановлення влади військової хунти (як це було, наприклад, у Бразилії 1964, Греції 1967, Чилі 1973, Туреччині 1980 та ін.), влади інших цивільних осіб, що виступають проти безладдя, хаосу в країні, які неспроможна виправити чинна влада тощо. Військовий переворот завжди є державним переворотом, оскільки при цьому відбувається незаконна зміна суб'єктів державної влади.

Щодо чину генерала П. Скоропадського, то ним дійсно було застосовано задалегідь налаштованих заколотницьких силових заходів (за попередньої домовленості з німецьким окупаційним командуванням) з метою зміни існуючого в країні політичного (від революційної демократії до одноосібної диктатури) та соціально–економічного ладу (від націоналізації, соціалізму і побудови безкласового суспільства до капіталізму й відновлення поділу суспільства на класи) і повалення цивільного режиму (від соціалістичного парламентаризму і народної міліції до опори у диктаторському правлінні на власні воєнізовані підрозділи та поліцейську службу і збройні сили іноземних держав).

Так закінчився державний переворот 29 квітня 1918 р., після здійснення якого було проголошено про створення Української Держави у формі Гетьманату П. Скоропадського, який кардинально змінив не лише форму, але й суть української державної моделі. Номінально, саме З'їзд хліборобів (переважно середніх і великих власників, спільно з Партією хліборобів–демократів та Союзом земельних власників) видав П. Скоропадському «добро» на переворот, фактично – німецьке військове командування. Гетьман здобув дикторські повноваження. Конституційними документами Української Держави стали гетьманська Грамота «До всього українського народу» та «Закони про тимчасовий державний устрій України». Водночас П. Скоропадський відкинув будь–які спроби довічної абсолютизації влади. Його диктатура мала бути лише тимчасовою, до стабілізації політичного і фінансово–економічного становища в країні, після чого демократично обраний Сойм (парламент) повинен був би визначити державний устрій Української Держави і форми правління в ній. До скликання Сойму, законодавчі функції здійснювали фахівці міністерств, після чого закони ухвалювалися урядом і затверджувалися гетьманом. Виконавчу і фактично законодавчу владу здійснювала Рада міністрів.

Українська Держава забезпечувала право приватної власності, влада взяла курс на побудову ліберального капіталізму (за економічною сутністю) із значною долею державних монополій та впливовим прошарком великої буржуазії. Це була унітарна держава диктаторського типу із тимчасовим обмеженням демократичних свобод. Разом з тим Гетьманат був державою українського територіального націоналізму сучасного зразка (сборницька політика, українцями вважалися усі громадяни Української Держави без різниці етнічного походження тощо), що базувався на основі українських консервативних традицій та ідеології. За час свого нетривалого існування гетьманський режим

дістав визнання більш як 20-ти країн світу. Суверенітет Української Держави, як і владні повноваження самого гетьмана, де-юре були повносяжними, проте де-факто частково обмежувалися військово-політичною залежністю з боку окупаційного командування (головно – німецького), що дозволяє кваліфікувати Українську Державу як сателіта провідних Центральноєвропейських держав – Німеччини та Австро-Угорщини.

Водночас, поряд з утиском діяльності партій соціалістичного спрямування, гетьманська влада не квапилася скликати Соїм, вирішити земельне питання (хоча б в обсязі заявлених П. Скоропадським 25 десятин) тощо, а отже село залишалося без землі й чим далі нарощувало протестні сили. Через протидію Берліна та Відня П. Скоропадський не встиг організувати регулярну армію і коли ці країни зазнали революцій та поразки у світовій війні, влада гетьмана залишилася без надійного захисту. Прагнучи заручитися підтримкою Антанти, П. Скоропадський змушений був 14 листопада змінити національно-нейтральний уряд Ф. Лизогуба на русофільський на чолі з С. Гербедем. Прихильність Антанти до ідеї єдиної Росії, а також реальна небезпека більшовизму за умови відсутності безздатного українського війська примусили гетьмана до активізації дій по створенні єдиного антибільшовицького фронту. Швидкоплинність й непередбачуваність подій вже не давала ані часу, ані змоги ні створити армію, ні організувати військовий блок України з Доном, кавказькими народами та прикавказькими козаками, який виношувався гетьманом раніше. Українські ж збройні формування були ненадійними і небезпідставно підозрювались гетьманськими спецслужбами у змові з радикальними соціалістами та плануванні перевороту.

Карколомність військово-політичної ситуації вимагала швидких, адекватних і рішучих дій. Виявилося, що ані П. Скоропадський, ані його оточення не були готові до таких різких і, головно, радикальних перемін у край стислий час. Відтак колишній бойовий генерал П. Скоропадський фактично розгубився й піддав вплив русофільської частини свого оточення, яке досить легко навіяло йому віру в те, що за таких умов лише Антанта, а отже й «біла» Росія (читай – Добровольча армія та нашвидкуруч сколочені загони російських офіцерів у Києві), стануть гарантами існування Гетьманату. Проте задля цього слід було переглянути статус Української Держави. Як наслідок, 14 листопада П. Скоропадський підписав Грамоту про федерацію з «білою» Росією, що остаточно позбавило його будь-якої підтримки навіть з боку українських консервативних кіл. В підсумку Гетьманат було повалено 14 грудня 1918 р. внаслідок путчу Січових Стрільців на чолі з Директорією (14 листопада) та Української соціальної революції (народного повстання).

Обидві події поставили країну на межу суспільного розколу та громадянської війни і не призвели до зміцнення української державності, яку невдовзі було знищено зовнішньою військовою агресією. Так, то був нелегкий час, доба зламів суспільних, моральних і, навіть, державних. Не берусь тут, та й не ставилося за мету у цій статті, давати оцінки цим двом подіям у вітчизняній історії та впливу їх на її подальше розгортання. Вона відома сьогоденнішим історикам. Цілком природно що тоді, за часів революційних перетворень та вибуху соціально-політичних протиріч тощо, такі заходи, можливо, були прийнятними, дієвими та й «легітимними» з огляду так званих «потреб» наведення ладу в країні в умовах соціальної анархії» чи «революційної доцільності в боротьбі з контрреволюційною диктатурою» (термін може бути стільки, скільки й бажаних виправдати або звинуватити у чомусь ту чи іншу сторону в цій війні всіх проти всіх). Але ж нині історики можуть (і мусять) називати речі своїми іменами і принципово зізнатися й у тому, що то була також й доба переворотів (заколотів), які не завжди мають негативний підтекст, а от їхні спонуки і наслідки завжди варті уваги прийдешнього покоління.

Так чи інакше, але не можна не зауважити й на тому, що у 1918 р. Скоропадський-гетьман ще не був гетьманом-самостійником тією мірою, яким став пізніше в еміграції, як і на тому, що будучи гетьманом-державником, у 1918 р. його усвідомлення української державності (та й поняття федерації) мало не зовсім той сенс, як у часи його активної політичної діяльності на чолі Гетьманського руху у 30–40-х рр. ХХ ст., а надто як усе це розуміється у сучасні дні. Не варто забувати й про тогочасне усвідомлення ним взагалі українсько-російського світу у ширшому, не політичному вимірі, у рисах особистої вдачі, характеру, політичного та, свого роду, національного досвіду не лише

державного діяча, а й простої людини, становлення якої та життєвий простір до 1917 р. обмежувалися не просто російським світом, але російським елітарним, віддаленим від уявлення про життя та очікувань від нього інакших за соціальним і майновим статусом людей. П. Скоропадський, безумовно, любив Україну і прагнув любити її ще дужче, але він не знав свого народу, не відчував його підсвідомо, адже бути закоханим у романтичну минувшину, пісні та міфи народу ще не значить бути його частиною, навіть якщо у тобі й тече його кров. Надто довго гетьман був відірваний від своїх співплемінників, і надто мало він встиг побути поміж ними, коли вони стали Народом.

Список використаних джерел

1. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф.Р–5547. – Оп. 1. – Спр. 3.
2. Голос Юга (Слісаветград). – 1918. – 3 травня.
3. Центральний державний архів органів виконавчої влади України (далі – ЦДАВО України). – Ф.4547. – Оп.1. – Спр.1.
4. Король Н. Як Павло Скоропадський став гетьманом України (уринок зі спогадів). – Нью-Йорк, 1967. – С. 14–15.
5. Христюк П. Українська революція. Розвідки і матеріали. – Кн. III. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917–1920 рр. – Т. III. – Прага, 1921. – С.4.
6. Полонська–Василенко Н. Історія України. – Т. 2. – Мюнхен, 1976. – С. 489–490; Кушинський А. Патріот і Державний Муж України. – Чикаго, 1974. – С. 16.
7. ЦДАВО України. – Ф.3543. – Оп. 2. – Спр. 1.
8. Коновалець Є. Спомини й уваги // Кучабський В., Безручко М., Коновалець Є. Золоті ворота. Історія Січових Стрільців. 1917–1919. – Львів; – Рочестер, 2004.
9. Скоропадський П. Спомини. – К., 1992. – С. 89, 109–110, 140; Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. Історія українського війська. – Львів, 1992. – С. 44.
10. Юридична енциклопедія. – К., 1998. – Т. 1.

Гай–Нижник П.П. Съезд хлебоделов 29 апреля 1918 г.: представительская составляющая гетманского переворота

Отражаются события, происходившие 29 апреля 1918 г. на Съезде хлебоделов в Киеве, где гетманом Украины был избран П. Скоропадский и который стал представительской составляющей легитимизации новой власти.

Ключевые слова: Скоропадский, Съезд хлебоделов, Союз земельных собственников, гетман Украины, 1918, Украинская держава, Гетманат, УДХП, государственный переворот.

Hai–Nyzhnyk, P.P. Congress farmers 29 April 1918: a representative part of the Hetman coup

The article highlights the events that took place April 29, 1918 at the Congress of farmers in Kiev, where the Hetman of Ukraine was elected Skoropadsky and became a representative part of legitimizing the new government.

Key words: Skoropadsky, Congress of farmers, land owners of the Union, the Ukrainian State, hetman of Ukraine, Hetmanat, UDHP, 1918, coup.